

ПЕДАГОГІКА М. МОНТЕССОРІ: ІННОВАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

MONTESSORI PEDAGOGY: INNOVATIVE BENCHMARKS FOR MODERN EDUCATIONAL PRACTICE

У статті здійснено науковий аналіз педагогічної концепції Марії Монтессорі (1870–1952) у контексті сучасних освітніх трансформацій. Розкрито інноваційний потенціал її ідей, які поєднують дитиноцентризм, індивідуалізацію навчання, принцип свободи вибору та створення «підготовленого середовища», що стимулює самостійність, креативність і відповідальність дитини. Окреслено еволюцію Монтессорі-педагогіки – від роботи з дітьми раннього віку до формування цілісної освітньої системи. Підкреслено, що ідеї М. Монтессорі мають виразний гуманістичний характер, спрямовані на визнання унікальності кожної дитини, розвиток її інтелектуального й духовного потенціалу, формування соціальної активності та життєвої автономії. Проаналізовано репрезентацію педагогічної спадщини М. Монтессорі у науковому дискурсі. Розширено розуміння принципів Монтессорі-педагогіки та їх вплив на сучасну освіту. З'ясовано, що її педагогічна спадщина ще не стала предметом комплексного наукового аналізу, а українськомовні джерела з цієї проблематики не зазнали належної систематизації. Потребують поглибленого аналізу також можливості інтеграції методики Монтессорі у практику інклюзивної освіти та багатокультурного освітнього середовища. Водночас відзначено зростаючий інтерес до інтеграції ідей Монтессорі у практику Нової української школи, зокрема в умовах цифровізації освіти. Аргументовано, що Монтессорі-школи є своєрідним «містком» між теорією та практикою, демонструючи ефективність методики у реальному освітньому середовищі. Зроблено висновок, що педагогічна система М. Монтессорі становить значний ресурс для модернізації сучасної освіти, оскільки забезпечує реалізацію ключових орієнтирів – розвиток критичного мислення, самостійності, відповідального ставлення до вибору та здатності до безперервного навчання.

Ключові слова: Монтессорі-педагогіка, дитиноцентризм, інноваційні освітні практи-

тики, Нова українська школа, гуманістична педагогіка.

The article presents a scholarly analysis of Maria Montessori's (1870–1952) pedagogical concept in the context of contemporary educational transformations. The innovative potential of her ideas is revealed, which integrate child-centeredness, individualized learning, the principle of freedom of choice, and the creation of a "prepared environment" that fosters children's independence, creativity, and responsibility. The evolution of Montessori pedagogy is outlined – from working with early childhood to the development of a holistic educational system. It is emphasized that M. Montessori's ideas possess a distinctly humanistic character, aimed at recognizing the uniqueness of every child, nurturing intellectual and spiritual potential, and fostering social engagement and life autonomy. The article analyzes the representation of Montessori's pedagogical legacy in scholarly discourse and expands the understanding of its principles and their influence on contemporary education. It is found that her pedagogical heritage has not yet been subjected to comprehensive scientific analysis, and Ukrainian-language sources on this issue remain insufficiently systematized. Further in-depth research is required into the integration of Montessori pedagogy into inclusive education and multicultural learning environments. At the same time, growing interest is noted in applying Montessori's ideas within the New Ukrainian School, particularly in the context of digitalization. It is argued that Montessori schools serve as a "bridge" between theory and practice, demonstrating the effectiveness of the method in real educational settings. The article concludes that M. Montessori's pedagogical system represents a significant resource for modernizing education, as it ensures the implementation of key priorities – the development of critical thinking, independence, responsible decision-making, and lifelong learning skills.

Key words: Montessori pedagogy, child-centeredness, innovative educational practices, New Ukrainian School, humanistic pedagogy.

УДК 016:929+37(091)
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/86.1.2>
Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

Лапасенко С.В.,
канд. пед. наук, с.н.с.,
ст. науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства
та біографістики
Державної науково-педагогічної
бібліотеки України
імені В.О. Сухомлинського

Павленко Т.С.,
науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства
та біографістики
Державної науково-педагогічної
бібліотеки України
імені В.О. Сухомлинського

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна освіта України перебуває у стані глибоких трансформацій, що зумовлено глобалізаційними процесами, інтенсивним розвитком цифрових технологій, зростанням ролі особистісно орієнтованого підходу та необхідністю формування у здобувачів освіти ключових компетентностей у швидкозмінному світі. Традиційні моделі навчання дедалі частіше не задовольняють освітні потреби, оскільки вони недостатньо враховують індивідуальні особливості розвитку, природну активність та інтереси особистості. У зв'язку з цим виникає необхідність у пошуку й адаптації педагогічних концепцій, які довели свою ефективність у практиці, але водночас здатні трансформуватися під виклики

сучасності. Євроінтеграційні процеси в Україні, особливо у сфері освіти, посилюють значущість педагогічних систем, спрямованих на розвиток самостійної, вільної, компетентної особистості та забезпечення умов для розкриття її духовного й інтелектуального потенціалу через створення інноваційного освітнього середовища. У цьому контексті вагомому наукову й практичну цінність становлять педагогічні ідеї та творча спадщина італійської дослідниці Марії Монтессорі (1870–1952). Запропонована нею освітня система спрямована на забезпечення цілісного гармонійного розвитку особистості з урахуванням її індивідуальних можливостей, здібностей і потенціалу. Одним із напрямів діяльності Державної науково-педагогічної

бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України (далі – ДНПБ) є науково-інформаційне забезпечення фахових потреб суб'єктів освітньої діяльності, а саме: надання історико-біографічної інформації і популяризації творчої спадщини педагогів України й закордоння. У ДНПБ напрацьовано унікальне науково-інформаційне зібрання біобібліографічних показників серії «Видатні педагоги світу». Протягом 2023–2025 рр. підготовлено біобібліографічний показник «Марія Монтессорі (1870–1952)», присвячений життю і діяльності цієї видатної італійської педагогині, громадсько-освітньої діячки, лікарки, письменниці [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Педагогічна концепція Марії Монтессорі є предметом активного наукового осмислення у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. Серед численних наукових праць, присвячених дослідженню педагогічної системи Марії Монтессорі в Україні, особливої уваги заслуговують роботи В. Горюнової, З. Борисової, Н. Прибильської, Б. Жебровського та ін. С. Лапаєнко, Є. Демидю, Т. Павленко окреслено проблемні аспекти імплементації Монтессорі-педагогіки в українській освітній системі, серед яких питання підготовки педагогів, адаптації методичних матеріалів та відповідності освітнім стандартам [4]. І. Дичківська та Т. Поніманська глибоко висвітлили особливості застосування методу Монтессорі в українських дошкільних закладах у книжці «М. Монтессорі: теорія і технологія» [2]. У цьому контексті особливо цінною є рефлексія Б. Жебровського, який акцентує увагу на винятковій ролі Монтессорі-педагогіки у формуванні альтернативних підходів до навчання та виховання, що дає змогу відійти від авторитарних методів. Автор підкреслює міждисциплінарний характер цієї системи, гармонійне поєднання теорії та практики, фундаментальні засади дитиноцентризму й індивідуалізації освітнього процесу [3]. О. Радул, Т. Прибора, Н. Андросова, Д. Завітренко у змісті навчального посібника «Педагогіка Марії Монтессорі: минуле і сучасність» вдало поєднують теоретичні основи педагогіки Монтессорі з сучасними практичними підходами, що робить його актуальним і корисним для української освітньої системи [16]. Авторським колективом (К. Рижак, О. Науменко, Н. Прибильська, О. Проскура, М. Лосицька, Л. Шпакович, С. Марчишина-Тищенко, А. Лаврухіна, А. Волохова) створено «Український глосарій Монтессорі-термінів», що є незамінним інструментом для розвитку педагогічної практики в Україні та сприяє якнайкращому розумінню й впровадженню методики М. Монтессорі на всіх рівнях освітнього процесу [17]. Не менш важливим є питання реконструкції дидактично-виховного простору Монтессорі-педагогіки, яке досліджували А. Ільченко та В. Бондар. Науковці розглядають його як дієвий педагогічний інструмент і засіб корекційної роботи,

що сприяє гармонійному розвитку дитини та її адаптації у навчальному середовищі [1].

Суттєвий внесок у розвиток українського монтессорізнавства становлять узагальнені дослідження з історії зарубіжної педагогіки, що дають змогу окреслити місце Монтессорі-педагогіки в контексті світових освітніх трансформацій першої третини ХХ століття. Методика Марії Монтессорі розглядається як органічна складова педагогіки педоцентричного напрямку й ідеології вільного виховання. Її педагогічна система перебуває в інтелектуальному й ідейному діалозі з концепціями таких визначних реформаторів освіти, як Е. Кей, Г. Шарельман, О. Декролі, С. Френе, Р. Штайнер та ін. Отже, Монтессорі-педагогіка і далі привертає увагу науковців та практиків, збагачуючи сучасний освітній дискурс і відкриваючи нові горизонти для розвитку особистісно орієнтованого навчання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний науковий та практичний інтерес до педагогічної спадщини Марії Монтессорі, низка аспектів її концепції залишається недостатньо розробленою в контексті сучасних освітніх трансформацій. Насамперед, це стосується інтеграції ідей Монтессорі у систему компетентісно орієнтованої освіти, що передбачена Концепцією Нової української школи, а також у ширший контекст європейського освітнього простору. Проблемним у науковому дискурсі залишається питання адаптації класичних положень методу Монтессорі до умов цифровізації освіти, зокрема використання інформаційно-комунікаційних технологій у поєднанні з принципом «підготовленого середовища». Потребують поглибленого аналізу також можливості інтеграції методики Монтессорі у практику інклюзивної освіти та багатокультурного освітнього середовища. Окремим напрямом, який не набув належного висвітлення, є пошук шляхів реалізації принципів свободи, самостійності та практичної діяльності дитини в умовах стандартизації освітніх програм. Це вимагає наукових досліджень, спрямованих на поєднання гуманістичних ідей М. Монтессорі з сучасними інноваційними підходами до організації освітнього процесу.

Метою статті є здійснення наукового аналізу педагогічної концепції Марії Монтессорі, визначення її інноваційного потенціалу та практичної значущості для сучасної освіти, окреслення ключових принципів Монтессорі-педагогіки, а також визначення можливості їх інтеграції в освітню практику України, зокрема у контексті Нової української школи та цифровізації освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічна спадщина Марії Монтессорі продовжує залишатися джерелом інноваційних орієнтирів для сучасної освіти, оскільки вирізняється цілісністю й синтетичним характером, що поєднує

філософські, теоретичні та дидактико-методичні засади у взаємозв'язку та взаємозбагаченні. Саме ця інтегрованість забезпечує Монтессорі-педагогіці ефективність, гнучкість і здатність до адаптації в умовах динамічних змін освітнього середовища. Ґрунтуючись на загальнолюдських цінностях, вона утверджує гуманістичні ідеали освіти, акцентуючи на унікальності кожної дитини та розкритті її природного потенціалу. Завдяки цьому ідеї М. Монтессорі не лише зберігають актуальність, але й посідають важливе місце в науково-педагогічному дискурсі, інтегруючись у різні рівні та напрями освіти й збагачуючи сучасну педагогіку новими світоглядними вимірами. У статті С. Хопти унаочнено концепцію Монтессорі-виховання, в якій дитина постає найвищою цінністю педагогічного процесу, а її потреби та інтереси розглядаються як пріоритетні освітні орієнтири. Наголошено, що педагогіка М. Монтессорі зосереджується на індивідуальних можливостях, здібностях і особливостях кожної дитини та спрямована на формування внутрішньої мотивації й відчуття природної радості від навчання. Як зауважує С. Хопта, у цьому положенні простежується концептуальна спорідненість з ідеями українських педагогів – В. Сухомлинського, К. Ушинського, С. Русової та ін. Авторка також визначає педагогічний метод М. Монтессорі як фундамент її вчення, що інтегрує три ключові елементи: дитиноцентризм, індивідуалізацію освітнього процесу та принцип вільного вибору. Підкреслено, що принципи Монтессорі-педагогіки – підготовлене освітнє середовище, єдність із природою, пізнання особистості дитини через діяльність, формування почуття гідності, самодисципліни й самоорганізації – базуються на концепції «вільного виховання» та перегукуються з ключовими засадами Нової української школи [18]. Т. Павленко проаналізовано зміст публікацій про Марію Монтессорі в електронних енциклопедіях українського інформаційного простору та зарубіжних енциклопедичних виданнях. Для цього опрацьовано універсальні енциклопедії («Велика сучасна енциклопедія», «Велика українська енциклопедія», «Енциклопедія Треккані», «Британіка», «Педагогічна енциклопедія», «Велика данська енциклопедія»), а також біографічні словники й онлайн-довідники, присвячені історії, культурі та видатним постатям [15]. Н. Якобчук зазначає, що в Україні накопичено значний масив джерельних матеріалів, присвячених постаті та педагогічній спадщині М. Монтессорі у контексті розвитку альтернативної моделі національної освіти [20]. На вебпорталі ДНПБ представлено інформаційно-бібліографічний ресурс «Педагоги України та світу» (керівник Л. Березівська), в якому висвітлено сторінку «Марія Монтессорі» [6].

Актуальним є аналіз репрезентації педагогічних ідей М. Монтессорі в енциклопедичних та

довідкових виданнях різними мовами світу. Англomовний електронний ресурс «Encyclopedia.com» наголошує на визначній ролі М. Монтессорі у розвитку дошкільної освіти, зокрема на її новаторському підході, що враховує індивідуальні стилі навчання, практичну спрямованість освітнього процесу та критичне значення перших шести років життя [28]. Франкомовний ресурс «L'histoire par le femmes» підкреслює фундаментальний принцип Монтессорі-педагогіки – побудову освіти на основі спостереження за дитиною, поваги до її природних потреб і сприяння самостійному розвитку [22]. «Encyclopædia Universalis France» робить акцент на унікальності методу М. Монтессорі, зорієнтованого на природні інтереси дитини, її практичний досвід та розвиток у реальному середовищі. Підкреслює, що підхід, заснований на свободі вибору й автономії, постає альтернативою традиційним системам оцінювання, що спираються на стандартизовані тести [23]. Італійське довідкове видання «Трессані» окреслює еволюцію педагогічної концепції М. Монтессорі, яка поширилася на ранній вік, зосереджуючись на розвитку моторики, соціальних навичок та взаємодії з довкіллям [29]. Отже, аналіз представлення ідей М. Монтессорі дозволяє глибше усвідомити її педагогічну спадщину та розширити розуміння принципів Монтессорі-педагогіки та їх вплив на сучасну освіту: навчання через відкриття та самостійний досвід [12], свобода у вихованні, індивідуальний підхід, спостереження як метод виховання [13], розвиток гармонії в природі, у суспільстві та у внутрішньому світі особистості [16, с. 18–20], урахування вікових та психологічних особливостей розвитку дитини [26], орієнтування на унікальну здатність дитини засвоювати знання та досвід [11], орієнтування на сенситивні фази розвитку дитини [16, с. 23–24], поляризація уваги, що розвиває у дитини такі якості як врівноваженість, відповідальність, воля і дисципліна [16, с. 24–27], персоналізація навчання та можливість самостійного вибору [24], пояснення дитині соціальних норм та прищеплення поваги до оточення [8], розвиток чуттів дитини як основи майбутнього інтелекту [7], формування впевненості дитини у власних силах [10], педагог як режисер, який створює сприятливе середовище для розвитку кожної дитини, для розкриття її потенціалу [25], різновікові групи, співтворчість з іншими, освітній простір, який пропонує широкий вибір чинників-мотиваторів, які спонукають до діяльності [13], конструкція матеріалів, що забезпечують дитині можливість самоконтролю за своїми помилками та перевірки правильності своїх дій і результатів [27], стислість, простота та об'єктивність індивідуальних уроків [14], повноцінне дитяче харчування, пристрої для розвитку навичок самообслуговування, вправи та ігри, які розвивають фізичні якості і дихання [16, с. 42].

Практичною реалізацією педагогічних ідей М. Монтесорі слугують Монтесорі-школи. У сучасній українській педагогіці під Монтесорі-школою розуміють альтернативний заклад освіти, який ґрунтується на освітній філософії М. Монтесорі [19]. Така школа передбачає навчання в різновікових групах, вибір здобувачами освіти виду діяльності з наданого спектру, створення підтримувального середовища, неперервні блоки робочого часу та конструктивістський підхід до навчання, під час якого здобувачі освіти відкривають нові явища та поняття через експерименти та роботу з матеріалами. Педагоги уважно стежать за відбором навчальних робіт, щоб переконатися, що здобувачі освіти послідовно вдосконалюють свої навички в усіх аспектах освітньої програми. Освітня програма вибудовується на принципі, який Марія Монтесорі називала «матеріалізованою абстракцією», що означає подачу концепцій через конкретні матеріали, з подальшим переходом до абстрактніших форм, коли здобувач освіти інтелектуально дозріває. Цей підхід до оцінювання описано в документі Американської асоціації Монтесорі «Навчання та оцінювання», який пропонує, щоб в американських класах оцінювання переходило на формати, такі як портфоліо, презентації, мультимедійні проекти, які точніше оцінюють здатність дітей поєднувати ідеї, критично мислити та обробляти інформацію [21].

Метод Марії Монтесорі набуває особливого значення в умовах війни в Україні. Її ідеї про виховання через свободу, повагу та гармонію сьогодні – не просто педагогічний підхід, а інструмент підтримки дітей, які переживають кризові ситуації. У середовищах, де діти мають можливість діяти самостійно, відновлюється їхнє почуття безпеки та довіри до світу. Багато українських педагогів, які працюють за методом Монтесорі, адаптували його до умов воєнного часу, приділяючи більше уваги емоційній підтримці, творчій діяльності та роботі з травматичним досвідом. Монтесорі-школи та групи працюють навіть в умовах війни – у підвалах, тимчасових притулках, за кордоном. Деякі заклади перетворилися на центри підтримки для дітей-переселенців, інтегруючи їх в нове середовище, спонукають навчатися і знову відчути себе в безпеці.

Ідея Марії Монтесорі «освіта для миру» [30] сьогодні знаходить відгук в українських педагогів, які прагнуть дати знання, водночас виховати сильних, свідомих і вільних особистостей. Попри всі труднощі, українські діти навчаються – завдяки методу Монтесорі вони пізнають світ, і відчувають себе творцями власного майбутнього, навіть у найскладніших умовах. Це ще раз підтверджує, що освіта – це як про навчання, так і про здатність вистояти, відродитися і жити задля майбуття. Марія Монтесорі залишила не тільки педагогічний спадок, а й послання надії – справжній мир

починається з сердець дітей, які виростають у любові, свободі та повазі одне до одного. Марія Монтесорі вірила, що кожна дитина – це творець власного майбутнього, а отже, і майбутнього своєї країни. Сьогодні завдяки її ідеям українські діти не лише долають випробування війни, а й зміцнюють свою любов до рідної землі, глибоку національну свідомість і прагнення відбудувати свою країну. Метод Монтесорі, заснований на свободі, відповідальності та самопізнанні, дає змогу виховувати сильних, сміливих і патріотичних громадян. В українських школах, адаптованих до нових реалій, ця система сприяє утвердженню національної гідності, поваги до своєї історії та культури, а головне – усвідомленню своєї ролі у відродженні України. Сьогодні Монтесорі-педагоги в Україні допомагають дітям і навчатися, і не втрачати віри в перемогу, виховують покоління, яке буде розбудовувати сильну, незалежну, демократичну Україну. Адже боротьба відбувається не тільки на фронті, а й у серцях тих, хто зростає з любов'ю до своєї Батьківщини та готовий творити її майбутнє. Навесні 2022 р. команда одностудентів – Монтесорі-педагогів, терапевтів, психологів, власників шкіл та місцевих виробників – як відповідь на виклики повномасштабної війни в Україні з метою підтримки та розвитку української Монтесорі-спільноти сформували громадське об'єднання «Монтесорі ЮА». Місія об'єднання – допомогти розкрити потенціал кожної людини та кожної родини через метод Монтесорі [9]. Сьогодні методика Монтесорі поширена в усьому світі – її використовують у дитячих садках, школах, освітніх центрах. Її підхід залишається актуальним, адже сучасне суспільство потребує не просто виконавців, а людей, які вміють самостійно мислити, приймати рішення та бути відповідальними за власне життя.

Висновки і подальші перспективи в цьому напрямі. Педагогічна концепція М. Монтесорі довела свою інноваційну цінність у контексті сучасних освітніх трансформацій, поєднуючи дитиноцентризм, свободу вибору, індивідуалізацію та створення підготовленого середовища. Її гуманістичний потенціал сприяє розвитку самостійності, критичного мислення, креативності та відповідальності учнів, що робить цю систему актуальною в умовах модернізації освіти. Дослідження підтверджують, що Монтесорі-педагогіка виходить за межі традиційної дидактики, охоплюючи як ранній вік, так і ширший спектр освітніх практик, включно з інклюзивними та багатокультурними середовищами. У світовій практиці Монтесорі-школи виступають дієвим «містком» між теорією та практикою, а в Україні зростає інтерес до їх інтеграції у концепцію Нової української школи. Водночас педагогічна спадщина М. Монтесорі ще не зазнала комплексного наукового осмислення в українському дискурсі, а україномовні

джерела потребують систематизації. Перспективними напрямками подальших досліджень є аналіз можливостей інтеграції методики М. Монтесорі у цифрову та інклюзивну освіту, а також вивчення її ефективності на різних рівнях освітньої системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бондар В. І., Ільченко А. М. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтесорі : навч. посіб. Полтава : Полтав. держ. аграр. акад., 2009. 251 с.
2. Дичківська І. М., Поніманська Т. І. М. Монтесорі: теорія і технологія : навч.-метод. посіб. для використання в навч.-вихов. процесі / МОН України. 2-ге вид. Київ, 2009. 304 с.
3. Жебровський Б. М. Марія Монтесорі і українська освіта ХХ–ХХІ століття : (із доп. на ювілейн. конф. в Римі, Італія, 2007 р.). *Вісник Монтесорі* : зб. ст. / Всеукр. асоц. Монтесорі-вчителів ; за заг. ред. Б. М. Жебровського. Київ, 2007. Ювілейн. вип. С. 3–8.
4. Лапаєнко С., Демида Є., Павленко Т. Рецепція ідей Марії Монтесорі в українському науково-педагогічному дискурсі. *Науково-педагогічні студії* : науковий журнал. 2025. Вип. 9. С. 132–154. URL: https://dnrb.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/NPS_2025-9.pdf (дата звернення: 15.08.2025).
5. Марія Монтесорі (1870–1952) : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Березівська Л. Д., Гавриленко Т. Л., Дурдас А. П., Лапаєнко С. В., Якобчук Н. О., Павленко Т. С., Демида Є. Ф. ; наук. ред. Березівська Л. Д.]. Електрон. вид. Вінниця : ТВОРИ, 2025. 354 с. URL: https://dnrb.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/Montessori_M.Index-2025.pdf (дата звернення: 10.08.2025).
6. Марія Монтесорі (1870–1952) : сторінка інформ.-бібліогр. ресурсу «Педагоги України та світу» / підгот.: Гордій О. О., Хопта С. М. ; наук. керівник Березівська Л. Д. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського : офіц. вебпортал. Київ, 2020. URL: <https://dnrb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/montessori-m/> (дата звернення: 11.08.2025).
7. Мета – самовиховання : дидакт. матеріал Марії Монтесорі і сенсор. розвиток дитини : [фрагм. з кн. «Метод дошкільної педагогіки, застосовуваний до дитячого виховання у будинках дитини» / Марія Монтесорі] ; упоряд.: Зоя Борисова, Рима Семерникова. Дошкільне виховання. 1998. № 10. С. 20–21.
8. Метод наукової педагогіки : [уризки з кн. (Київ, 1921)] / Марія Монтесорі. Педагогічна думка. 2013. № 2. С. 44–62 ; № 3. С. 61–72 ; № 4. С. 67–76.
9. Монтесорі UA : вебсайт. URL: <https://montessoriu.com.ua/montessori-ua/> (дата звернення: 10.08.2025).
10. Монтесорі М. Вправи повсякденного життя. Дошкільна лінгводидактика : хрестоматія : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / МОН України ; упоряд. А. М. Богуш. Київ, 2005. 720 с.
11. Монтесорі М. Всотуючий розум / пер. з англ. І. Дичківської. *Дитячий садок*. 2004. Черв. (№ 22). С. 22–23.
12. Монтесорі М. Наукові підвалини «Дитячого будинку». Хрестоматія сучасних педагогічних течій / Я. Мамонтов ; пер. М. Васильківського і Б. Щербаненка. Харків, 1926. С. 495–501. URL: <https://library.vn.ua/e-library/katalog/mamontov-ya.-xrestomatiya-suchasnix-pedagogichnix-techij> (дата звернення: 16.08.2025).
13. Монтесорі М. Про принципи моєї школи. М. Монтесорі: теорія і технологія : навч.-метод. посіб. для використання в навч.-вихов. процесі / І. М. Дичківська, Т. І. Поніманська ; МОН України. Київ, 2006. С. 25–30.
14. Монтесорі М. Урок у «Дитячому будинку». Хрестоматія сучасних педагогічних течій / Я. Мамонтов ; пер. М. Васильківського і Б. Щербаненка. Харків, 1926. С. 501–505. URL: <https://library.vn.ua/e-library/katalog/mamontov-ya.-xrestomatiya-suchasnix-pedagogichnix-techij> (дата звернення: 14.08.2025).
15. Павленко Т. Постать Марії Монтесорі (1870–1952) у відкритих довідкових електронних виданнях. *Науково-педагогічні студії*. 2023. № 7. С. 167–179.
16. Радул О. С., Прибора Т. О., Андросова Н. М., Завітренко Д. Ж. Педагогіка Марії Монтесорі: минуле і сучасність : навч. посіб. / за заг. ред. О. С. Радул. Кропивницький : Піскова М. А., 2023. 226 с.
17. Український глосарій монтезорі-термінів / Громад. орг. «Монтесорі Україна». URL: <https://montessoriu.com.ua/glossary/> (дата звернення: 11.08.2025).
18. Хопта С. М. Педагогічні ідеї Марії Монтесорі в контексті сучасного освітнього простору. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 28. С. 48–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2020_28_10 (дата звернення: 14.08.2025).
19. Центри Монтесорі. montessori first steps : вебсайт. URL: <http://www.montessori-firststeps.com.ua/nashy-centry/> (дата звернення: 12.08.2025).
20. Якобчук Н. О. Особистість та творча спадщина Марії Монтесорі у дослідженнях українських вчених : (історіогр. аспект). *Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання* : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. з історії освіти з міжнар. участю. Вінниця, 2023. С. 104–107. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739384/> (дата звернення: 15.08.2025).
21. American Montessori Society : website. URL: <https://amshq.org> (дата звернення: 02.08.2025).
22. Maria Montessori, medecin et pedagogue. L'histoire par les femmes. URL: <https://histoireparlesfemmes.com/2015/12/09/maria-montessori-medecin-et-pedagogue/> (дата звернення: 01.08.2025).
23. Montessori Maria (1870–1952). EuUNIVERSALIS. fr (Encyclopædia Universalis France). URL: <https://www.universalis.fr/encyclopedie/maria-montessori/> (дата звернення: 12.08.2025).
24. Montessori M. L'autoeducazione nella scuole elementari. Roma : E. Loescher & C. P. Maglione & C. Strini, 1916. XXIII, 579 p. URL: <http://surl.li/qltqpsx> (дата звернення: 17.08.2025).
25. Montessori M. La maestra nuova. *Vita dell'Infanzia*. 1956. No 8/9. P. 4–5. URL: <https://atlantemontessori.org/it/testo/24/> (дата звернення: 01.08.2025).
26. Montessori M. Pedagogical anthropology / transl. from the ital. by Frederick Taber Cooper. New York : Frederick A. Stokes, 1913. XI, 508 p. URL: <http://surl.li/pnoqv> (дата звернення: 18.08.2025).

27. Montessori M. The advanced Montessori method. The Montessori Elementary Material / transl. from the ital. by Arthur Livingston. New York : Frederick A. Stokes, 1917. XVIII, 464 p. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/42869> (дата звернення: 16.08.2025).

28. Montessori Maria (1870–1952). Encyclopedia. com. URL: <https://www.encyclopedia.com/people/social-sciences-and-law/education-biographies/mariamontessori> (дата звернення: 11.08.2025).

29. Montessori Maria. Treccani : Enciclopedia on line / Istituto della Enciclopedia. URL: <https://www.treccani.it/enciclopedia/maria-montessori/?search=Montess%C3%B2ri%2C%20Maria%2F> (дата звернення: 04.08.2025).

30. Remiddi M. Maria Montessori: a vision of mankind transformed. The UNESCO Courier. 1964. Nr 4. P. 16–20. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000061494> (дата звернення: 17.08.2024).

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 22.09.2025

Дата публікації: 24.09.2025